

СУТНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СУСПІЛЬСТВІ, ЗАСНОВАНОМУ НА ЗНАННЯХ

В статье проанализирована сущность и базовые факторы существования общества, основанного на знаниях, и определены особенности принятия управленческого решения в таком социуме, определены факторы, обуславливающие степень информатизации процессов управления. Рассмотрена сущность и значение «информационного ресурса общества» в контексте принятия управленческого решения.

Ключевые слова: общество, основанное на знаниях, информационный ресурс общества, инфосфера, управленческое решение.

In the article were analyzed essence of society, that was based on the knowledge and were discovered the features of administrative decision-making in such type of society. The specified factors, that conditions the degree of informatisation of processes of government in the society, that were based on the knowledge. In the article were examined essence and significance of concept “informational resources of society” in the context of administrative decision-making. In the article were designated the based factors of society-being, that was based on the knowledge.

Key words: society, that was based on the knowledge; informational resources of society; infosphere; administrative decision.

У сучасних умовах інформатизації і глобалізації управлінської діяльності особливого значення набувають різнопланові знання, які дозволяють приймати професійні та кваліфіковані рішення.

Для всебічного аналізу досліджуваної проблеми, безумовно, постає необхідність співвіднести поняття «інформаційне суспільство» і «суспільство, засноване на знаннях». Обидва поняття активно застосовують, характеризуючи сучасний стан постіндустріальної епохи, як синоніми, однак очевидно, що вони фіксують різні грані соціокультурної ситуації сьогодення у провідних країнах світу щодо використання науки й техніки. Ми ставимо за мету здійснити аналіз специфіки суспільства, заснованого на знанні, який спрямований визначити інформаційні й пізнавальні характеристики сучасного етапу соціокультурного розвитку, демонструючи якісні передумови прийняття управлінських рішень у цьому середовищі¹.

Вищеозначену проблему під різними кутами зору вивчали як закордонні, так і вітчизняні вчені, серед яких слід назвати таких: П. Дракер, М. Кастельс, Ю. Хабермас, І. Мелюхін, Г. Громов, К. Колін, В. Ільїн, В. Кінелєв.

П. Дракер належить до теоретиків, які найбільш докладно вивчали проблему формування суспільства, заснованого на знанні. На його думку, таке суспільство

¹ Тема статті безпосередньо пов'язана з дослідженнями в межах комплексних цільових програм НДР, які здійснюють на кафедрі філософії Харківського університету Повітряних сил імені Івана Кожедуба.

значною мірою відрізняється від традиційного капіталізму. П. Дракер описує тенденції, що ведуть до подолання традиційного капіталізму, причому основними ознаками зрушень, що відбуваються в наш час, виступають: перехід від індустріального господарства до економічної системи, заснованої на знаннях й інформації; подолання капіталістичної приватної власності й відчуження (у марксистському розумінні); формування нової системи цінностей сучасної людини й трансформація ідеї національної держави в бік глобальної економіки й глобального соціуму [1, р. 83]. Хоча не з усіма перерахованими ідеями можна беззастережно погодитися, вони, безумовно, заслуговують пильного й уважного розгляду. Сучасний варіант зміни ролі знання П. Дракер називає революцією у сфері керування, тому що використання знань для відшукування найбільш ефективних засобів застосування наявної інформації з метою одержання необхідних результатів – це, по суті справи, і є керування [2, с. 85]. Такий погляд на роль знання в сучасному світі припускає, що воно стає активним засобом не тільки перманентного відновлення виробництва, але й усіх аспектів громадського життя. Основним висновком концепції Дракера є те, що перехід до суспільства, побудованого на знанні, принципово змінює владну структуру суспільства – влада й контроль поступово переходять від власників капіталу до тих, хто має знання й інформацію, а також володіє ефективними технологіями їх використання. Причому цей перехід не скасовує значення капіталу – як правило, за П. Дракером, капітал перерозподілено, а центри концентрації знання й інформаційних технологій стають одночасно й центрами керування фінансовими потоками. Зрозуміло, при цьому навряд чи варто зменшувати владні функції капіталу в інформаційному суспільстві. Однак капітал здатний сьогодні збільшувати свій владний потенціал лише спираючись на інформаційні ресурси, технологічне використання знання.

З висновками П. Дракера цілком синхронізуються роздуми іншого теоретика суспільства, заснованого на знаннях, – М. Кастельса. Фундаментальне дослідження Мануеля Кастельса «Інформаційна ера: економіка, суспільство й культура» складається з трьох томів («Становлення суспільства мережних структур», «Могутність самотності» і «Кінець тисячоріччя»), його публікували протягом 1996–1998 років. У першій частині своєї трилогії учений здійснює розгорнутий аналіз сучасних тенденцій, що приводять до формування основ суспільства, яке він називає «мережним». Виходячи з постулату, що інформація за своєю природою є таким ресурсом, що легше за інші долає всілякі перешкоди й кордони, він розглядає інформаційну еру у зв'язку з глобалізацією. М. Кастельс, як і П. Дракер, підкреслює визначальне значення знання для нової економіки, яка спирається на «капіталістичну форму виробництва» і має «інформаційну форму розвитку». Говорячи про практичну затребуваність теоретичних побудов М. Кастельса, варто мати на увазі, що професор М. Кастельс є членом Вищої експертної ради з проблем інформаційного суспільства при Комісії ЄС, що дозволяє йому реалізовувати свої ідеї під час розроблення конкретних проектів [3–5].

На думку фахівців, інформаційне суспільство породило саму можливість розширеного використання знання як засобу трансформації соціального й

культурного світу. За підрахунками фахівців, з початку нашої ери для подвоєння знань треба було 1750 років. Друге подвоєння відбулося в 1900 році, а третє – до 1950 року. За 50 років обсяг інформації зріс у 8-10 разів. Причому ця тенденція все більше посилюється, оскільки обсяг знань у світі до кінця ХХ століття зріс удвічі, а обсяг інформації збільшився у понад 30 разів. Це явище, що одержало назву «інформаційного вибуху», наводять серед симптомів, що свідчать про початок століття інформації, яке породило тенденцію становлення суспільства, заснованого на знаннях [6, с. 17].

Необхідно зазначити, що сам по собі процес інформатизації логічно спричиняє підвищення інтелектуального потенціалу суспільства. Він, по суті, становить системно-діяльнісний процес оволодіння інформацією як ресурсом керування й розвитку суспільства. На думку деяких авторів, інформатизація містить у собі три взаємозалежних процеси:

- медіатизацію: процес удосконалювання засобів збирання, зберігання й поширення інформації;

- комп'ютеризацію: процес удосконалення засобів пошуку й оброблення інформації;

- інтелектуалізацію: процес розвитку здатності сприймати й породжувати інформацію, тобто підвищувати інтелектуальний потенціал суспільства, включаючи використання засобів штучного інтелекту.

Інформатизацію суспільства в принципі треба трактувати як розвиток, якісне вдосконалювання, радикальне посилення за допомогою сучасних інформаційно-технологічних засобів когнітивних соціальних структур і процесів. Інформатизація повинна бути «злита» з процесами соціальної інтелектуалізації, що істотно підвищує творчий потенціал особистості та її інформаційного середовища. Саме тому можна говорити про те, що сучасне суспільство є інформаційним, тобто таким, що базується на переробленні, зберіганні й трансляції великих обсягів інформації, значущих для забезпечення різних його сегментів, і заснованим на знаннях, бо саме вони забезпечують удосконалення цілісності соціального й культурного життя глобального співтовариства на сучасному етапі. Прийняття управлінських рішень у цьому типі суспільства припускає широку базу знань, інтердисциплінарну взаємодію у сфері науки, яка покликана служити суспільству й людині. У зв'язку з виникненням суспільства, заснованого на знаннях, особливого значення набуває проблема інформаційного ресурсу, що забезпечує саму можливість існування такого типу соціуму. Поняття «інформаційного ресурсу суспільства» є одним із ключових понять соціальної інформатики [7, с. 19–20]. Створення на межі 80-х років ХХ століття принципово нового поняття – національні інформаційні ресурси – було обумовлено зростаючою залежністю промислово розвинених країн від джерел інформації (технічної, економічної, політичної, військової й т. ін.), а також від рівня розвитку й ефективності засобів передання й перероблення інформації.

Поняття «інформаційного ресурсу суспільства» (ІРС) перебуває в стадії формування, труднощі його однозначного визначення пов'язані з неоднозначністю й складністю таких понять, як «знання» та «інформація». ІРС можуть бути визначені як

накопичені в суспільстві знання, підготовлені для доцільного соціального використання [8, с. 5]. Важливо відзначити, що «живе знання», яке є національним багатством, не входить у поняття ІРС, оскільки тут йдеться про відчуження від носіїв знання. Рівень «живого знання» у кожній країні визначений історичною спадщиною, механізмами утворення, професійною кваліфікацією носіїв цих знань. У наш час не тільки такі високорозвинені країни, як США, держави Західної Європи та Японія, але й інші держави, що орієнтуються на створення наукоємкої економіки, стійкої демократії й добробуту своїх громадян, утілюють у життя програми побудови суспільства, заснованого на знаннях. Суспільство, засноване на знаннях, повинне використовувати науку не тільки як знаряддя нарощування її власного потенціалу, але і як засіб обґрунтування управлінських рішень, покликаних трансформувати в позитивному ключі громадське життя. У форматі «Шостої рамкової програми Європейського Союзу про наукові дослідження і технологічний розвиток» як найважливіший пріоритет сформульовано завдання значно поліпшити розуміння особливостей і функцій знань та їхнього значення для суспільного й особистого блага, а також створити загальнометодологічні основи для розроблення внутрішньої політики й прийняття ефективних управлінських рішень.

Становлення суспільства, заснованого на знаннях, спирається на загальний стиль мислення, що утвердився в постнекласичній науці. На відміну від класики й неокласики, що функціонували як знання-відображення істотних властивостей світу, неокласика функціонує як знання-інструмент, орієнтоване на утвердження людини у світі. Інструменталізація знання, орієнтованого на прийняття значущих для соціального цілого управлінських рішень, припускає створення концептуального синтезу, що дозволяє інтегрувати різні галузі науки [9, с. 130]. Забезпечення інтеграції різних галузей науки з метою збільшення потенціалу знання, на базі якого приймають управлінські рішення, є пріоритетом політики Європейського Союзу. У цьому питанні Україна підтримує стратегію ЄС щодо інтеграції дослідницького потенціалу в галузі економічних, соціальних, культурних та пізнавальних аспектів знань і функцій знань в економіці, суспільстві й політиці для створення концептуальних засад суспільства, заснованого на знаннях. Згідно зі стратегією створення такого типу громадської організації, потрібно здійснювати постійний діалог різних галузей науки, їх методологічна й концептуально-змістова інтеграція. Подібна інтегративна діяльність пов'язана з інформацією, вірою, культурою, правом, гендерними питаннями, владою, керуванням, суспільною думкою, раціональністю і її різними проявами в кодифікованих, прихованих, описових, інтегрованих і матеріалізованих формах й процесах індивідуальної, соціальної, організаційної й інституціональної діяльності.

На нашу думку, важливо підкреслити, що інтегративні зусилля в галузі наукової політики покликані сприяти створенню певного варіанта категоріального синтезу, що дозволяє не тільки вирішувати пізнавальні завдання, але й вивести самоосмислення суспільства на якісно новий рівень. Такого роду нове бачення суспільного цілого приносить із собою раніше відсутні рефлексивні можливості, що сприяють виробленню значущих управлінських рішень. Інтегративна взаємодія природних,

суспільних і гуманітарних дисциплін у суспільстві, заснованому на знаннях, здатна виявити різні сценарії взаємодії природи й соціокультурних утворень, традиції та сучасності. Такого роду дослідницька практика повинна розглядати суспільство в різних вимірах, можливе проведення порівняльного й історичного аналізу й/або аналізу перспектив; воно може також включати вироблення показників і наборів даних з відповідними вимірниками й поліпшити якість прийняття управлінських рішень. Суспільні ресурси, перспективи зростання виявляються зрозумілими виходячи з нового категоріального синтезу й рефлексивного усвідомлення нових перспектив у галузі економіки, соціального й політичного життя, культури. У суспільстві, заснованому на знаннях, відбувається тісне переплетіння різних галузей науки й ціннісної свідомості. Наукові знання, забезпечуючи прийняття управлінських рішень, не можуть існувати в ціннісному вакуумі. Не тільки локальні, національні й об'єднувальні співтовариства націй, ціннісно-цільові настанови, але й ціннісні універсалії, здатні впливати на рішення прийняти на озброєння чи відкинути певні технологічні стратегії, що мають наукову основу. Гуманітарна експертиза може блокувати ті або інші цілераціональні вмотивовані управлінські рішення або ж, навпаки, стимулювати їхнє проведення в життя.

У свою чергу, наукові й технологічні досягнення здатні впливати на ціннісні орієнтири в суспільстві, заснованому на знанні. Самі досягнення сучасної науки змушують піддати скепсису багато ціннісних настанов свідомості, відмовитися від існуючих догм і забобонів. Наука й технологія сьогодні в змозі радикально переоцінити не тільки наші уявлення про об'єктивну реальність, але й наші погляди на ресурси суспільного розвитку та перспективи людської спільноти. Соціально-гуманітарне знання в умовах постнекласичної науки виявляє контекстуальність і релятивність будь-яких типів наших наукових та позанаукових уявлень, а також прийнятих на їхній базі управлінських рішень.

Виходячи з вищенаведеного, у суспільстві, заснованому на знаннях, значно збільшується роль багаторівневої наукової й суспільної експертизи прийнятих управлінських рішень. Обидва види експертизи є необхідними й взаємно доповнюють одна одну. Експертні оцінки, що базуються на науковому знанні, здатні істотно впливати на суспільну думку. Їхня роль зростає в сучасному інформаційному просторі. Питання, пов'язані з розглядом сюжетів глобального характеру, стають предметом обговорення в пресі, на радіо, у телевізійному просторі та в Інтернеті. ЗМІ й Інтернет стають своєрідним полем взаємодії професійних наукових експертів і суспільної думки.

У суспільстві, заснованому на знанні, не тільки члени експертних організацій, але й будь-який громадянин має право на доступ до достовірної наукової інформації відкритого характеру з тої галузі, що його цікавить. При цьому важлива сама можливість інтерактивної взаємодії громадян з існуючими джерелами інформації. У цьому контексті безсумнівне значення має феномен Інтернету. Поява в нашому житті телекомунікаційної мережі Інтернет викликала справжню інформаційну революцію. Створена спочатку для військових цілей мережа Інтернет сьогодні стала потужним засобом зв'язку й важливою основою нової інфраструктури планети – інфосфери.

Проникаючи в усі структури суспільства, інфосфера формує свій, багато в чому ще замкнутий світ. Як справедливо зауважив директор інституту ЮНЕСКО з інформаційних технологій, що в процесі утворення й становлення інфосфери людство вперше зіштовхнулося з феноменом надбіологічних, надпсихологічних змін особистості, оскільки у творців інфосфери вже є свій спосіб мислення, нова етика й культура розуміння [10, с. 2–4]. Беручи до уваги це твердження, можна зробити такий висновок: комп'ютер, інформаційна техніка й технологія виступають не тільки як множителі інтелекту, але й відкривають нові виміри свідомості. Перманентна комунікація – це невід'ємна функція глобальних мереж, що зв'язує ці виміри воедино та утворює впорядковану систему нової інформаційної культури як передумови становлення суспільства, заснованого на знанні.

Сьогодні народжуються нові знакові системи й такі схеми розуміння та засвоєння знань, які не стільки пов'язані зі словом, звуком, скільки із зоровим рядом, образом, формою й кольорами. Вчені припускають, що з появою комп'ютерів і глобальних комп'ютерних мереж створюються принципово нові методи людського спілкування й одержання знань. Ці методи фіксуються в нових соціальних формах людських відносин, нових типах діяльності й стійких формах свідомості та самосвідомості. Комп'ютерна мережа в такій постановці питання принципово відрізняється від рукопису й книги тим, що вона скоріше не джерело, не одержувач, не оброблювач, не охоронець друкованих знаків, інтерпретованих людиною, а генератор (навіть диктатор) нових форм його комунікативної активності.

Досягнення науки не можна використовувати на суто уніфікованій основі в суспільстві, заснованому на знаннях. Сучасний погляд на суспільні процеси, що сформувався в умовах постмодерної ситуації, відзначений приматом культуроцентристської настанови. Знання не можуть обслуговувати процес прийняття соціально-значущих управлінських рішень в однозначно-універсальному варіанті, що був би повністю незалежний від соціокультурних обставин його застосування. Саме тому для ефективності використання знання необхідною є соціокультурна контекстуалізація застосування конкретної сцієнтистської парадигми. Це очевидно навіть в умовах високорозвинених країн Європи, де зберігаються значні риси розходження в регіональному й національному плані, незважаючи на присутність значної єдності у всіх сферах громадського життя.

У той же час необхідно зазначити, що стабільність суспільної системи, заснованої на знаннях, можна забезпечити не тільки оптимізацією рішень, прийнятих у кожній із його підсистем, але і їх своєрідним взаємним стикуванням та «самонастроюванням» один на одного під час визнання фінальної значущості саме гуманістичної складової – причетності громадян до завдання вдосконалювання співтовариства цього типу в ім'я створення умов для самореалізації особистості. В кінцевому підсумку всі фондовані знаннями управлінські рішення, які враховують індикатори стабільності окремих підсистем, покликані стимулювати індивідуальну зацікавленість громадян суспільними справами. Експерти й поінформовані члени співтовариства в цьому варіанті становлять нероздільну єдність.

Існування розвиненого громадянського суспільства, стабільних демократичних

інститутів є основою функціонування й удосконалення суспільства, заснованого на знаннях. Закриті суспільства авторитарного й тоталітарного типу не можуть допускати за своєю природою відкритість інформації, знання про різноманіття соціальних і культурних процесів. Монологічність завжди супроводжує авторитарно-тоталітарні соціокультурні організми. Діалогічність, навпаки, є неодмінним компонентом, що конститує демократичні співтовариства, де присутній момент вільного громадянського волевиявлення. Саме громадянське суспільство, на думку Ю. Хабермаса, може ініціювати не тільки підтримку наявного стану справ, але й постійне соціальне й культурне відновлення. Він говорить про існування трьох арен, кожна з яких значуща в суспільному житті. До першої з них Ю. Хабермас відносить ту, де політичні еліти проводять свої рішення, використовуючи державний апарат. На другому рівні, спираючись на соціальну владу, якою вони володіють, різні групові суб'єкти борються за засоби виробництва й комунікації. І, нарешті, третя арена – це поле здійснення активності громадян, їхнє вільне волевиявлення, тому що саме «важковловимі комунікативні потоки» визначають вигляд політичної культури й дух часу. Взаємодію між аренами, на думку Ю. Хабермаса, зафіксувати нелегко. Дотепер вважали, що пріоритет мають події, що відбуваються на середній арені. Утім, якою б не була відповідь, у кожному разі практична проблема полягає у такому: будь-який проект, що передбачає керування за допомогою механізмів солідарності, повинен мобілізувати нижню арену стосовно двох верхніх [11, с. 110]. Різні форми спонтанної самоорганізації (регіональні, екологічні, феміністські й т. ін.), за Ю. Хабермасом, здатні чинити потужний вплив на суспільство загалом. Автономні громадські організації повинні домогтися від влади розумного самообмеження, що здатна зробити керівні механізми держави й господарства досить сприйнятливими стосовно цілеспрямованих дій радикально-демократичного волевиявлення. Погляди Ю. Хабермаса, на нашу думку, реально відтворюють ситуацію, яка складається в сучасному демократичному співтоваристві й потребує підпорядкування всіх видів раціональності, що обґрунтовують прийняті рішення, потребам людини, гуманістичним пріоритетам, які перебувають у фокусі уваги безпосереднього волевиявлення громадян.

Таким чином, владні механізми й експертні системи, що їх обслуговують у сучасному суспільстві, заснованому на знанні, здатні генерувати адекватні управлінські рішення за умови сприйняття імпульсів, що виходять зі сфери автономного громадянського вибору. Так відбувається самонастроювання всіх підсистем суспільства, заснованого на знаннях, здатного до стабільності й розвитку. На наше переконання, управлінське рішення для суспільства, заснованого на знаннях, є своєрідним синтезом державного професіоналізму, громадянської ініціативи та культурно-історичного контексту.

Література:

1. *Drucker P. P.* Post-Capitalist Society. – N.Y., 1995.
2. *Дракер П.* Посткапіталістическое общество // Новая постиндустриальная волна на Западе / Под ред. В. Л. Иноземцева. – М., 1999.

3. *Castells M.* The Information Age: Economy, Society and Culture: The Rise of the Network Society. – Oxford, 1996.
4. *Castells M.* The Information Age: Economy, Society and Culture: The Power of Identity. – Oxford, 1997.
5. *Castells M.* The Information Age: Economy, Society and Culture: End of Milenium. – Oxford, 1998.
6. *Мелюхин И. С.* Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития. – М., 1999.
7. *Громов Г. Р.* Очерки информационной технологии. – М., 1993.
8. *Колін К. К.* Соціальна інформатика – научна база постіндустріального общества // Соціальна інформатика. – М., 1994.
9. *Ильин В. В.* Основные этапы развития науки // Философия науки / Под ред. Лебедева С. А. – М., 2005.
10. *Кинелев В. Г.* Контуры системы образования XXI века // ИНФО. – 2000. – № 5.
11. *Хабермас Ю.* Политические работы. – М., 2005.